

SVETLANA ŠAŠERINA*

**Obraz spravodlivého sveta Slovanov
vo vybraných duchovných a didaktických textoch na Slovensku¹**

ŠAŠERINA, S.: The Image of the Fair World of the Slavs in Selected Spiritual and Didactic Texts in Slovakia. *Slavica Slovaca*, 58, 2023, No 1, pp. 147-152 (Bratislava).

The paper summarizes several years of research on the image of the fair world of the Slavs, which is reflected in a number of written texts of various genres. It deals with the question of traditional human thought, points to its role in the formation of popular Christian thought and the value system of society, and sees itself as a reflection of the development of the Christian tradition of Europe. The symbiosis of Christian and pre-Christian values was applied in man's relationship to the traditional values of family and justice, which are reflected, for example, in Marian veneration. An important source of knowledge about the ideas and thinking of the common man about the organization of the physical world is also the diverse texts of didactic writing, such as lucidaries and collections of texts for entertaining reading, inspired by biblical events, etc.

Law, justice, spiritual texts, didactic texts, didactical gospels, Cyrillic writings in Slovakia.

Naratívna kultúra je jedným z dôležitých zdrojov poznávania slovenskej duchovnej tradície. Výskum naratívnych prameňov spojených s ľudovými religióznymi predstavami poskytuje obraz o vzťahu nadprirodzenej reality a pozemského sveta. Tento vzťah, ktorý sa charakterizuje vzájomným prelínaním sakrálnej a profánnej roviny, je založený na hľadaní obrazu spravodlivého usporiadania ľudského sveta. Na jeho základe sa utvárajú hodnotové postoje, ktorými sa vo svojom každodennom živote riadi jednotlivec aj celé spoločstvo.

Tradičné myslenie človeka, ktoré sa odzrkadľuje v ľudových religióznych predstavách, malo vplyv tiež na formovanie spoločenských vzťahov, resp. autorít. Práve takýto spoločenský systém, založený na ľudových predstavách o spravodlivosti, sa stal základom pre budovanie štruktúry duchovnej správy v rámci nového, kresťanského usporiadania života. Kultúrno-spoločenské hodnoty sa odrážajú v jazyku ako nositeľovi konceptov, a tak na základe ich analýzy je možné rekonštruovať črty fungovania spoločnosti v predkresťanskej minulosti a v kolektívnej kultúrnej pamäti všeobecne. Kultúrna pamäť je pre spoločstvo zásadným identifikačným prvkom, lebo uchováva pamiatku o rozmanitých historických, religióznych, spoločenských udalostiach a odráža ich vnímanie v spoločenstve. Podobné pamiatky o udalostiach sú neraz zapísané v literárnych textoch religiózneho a svetského charakteru.² Pritom rozmanité prejavy prohibície predkresťanských prvkov v fungovaní kolektívnej pamäte často protirečia oficiálnym záznamom v dobových dokumentoch a archívnych pamiatkach.

* Mgr. Svetlana Šašerina, PhD., Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v. v. i., Dúbravská cesta 9, 84104 Bratislava. svetlana.saserina@savba.sk. <https://orcid.org/0000-0002-9130-0150>.

¹ Štúdia patrí k výsledkom projektu APVV-18-0032 "Mytologické predstavy o svete v naratívnych prameňoch na Slovensku v systéme slovanských jazykových a kultúrnych vzťahov".

² Žeňuch, P. – Šašerina, S.: Language as a Means of Communication with God. In *Akropolis: Journal of Hellenic Studies*, 2021, vol. 5, p. 70-85. <https://doi.org/10.35296/jhs.v5i1.73>

Mnohé naratívne pramene, povesti, rozprávania, kroniky, výklady a ponaučenia, lucidáre, historiografické a didaktické príručky a ďalšie pamiatky dnes sú materiálom pre výskum kultúrnej pamäti spoločnosti.³ Ich ohlas je kontinuálne živý aj v rozmanitých textoch opierajúcich sa o kresťanskú tradíciu a vierouku.⁴ Mnohé kresťanské texty, hoci vychádzajú z konkrétnej ideovej doktríny, majú formu ľudového rozprávania, sú plné príbehov o rozličných podobách nadprirodzenej intervencie (Božieho zásahu) do konania človeka. Odras ľudového kresťanského myslenia sa zakladá na zjednodušenom výklade vlády Boha (teokracie) a je pevnou súčasťou viacerých naratívov súvisiacich s kresťanským kultom. Neraz sa tento obraz ľudového religiózneho myslenia pretavil do uctievania predmetov a udalostí sakrálnej povahy, v kresťanskom kontexte sa prejavuje napríklad v púťach na miesta s nimi spojenými. Motívy, ktoré majú svoj pôvod v ľudových religióznych predstavách a prejavujú sa v naratívnych textoch rozličnej povahy, sú dôkazom silného ľudového povedomia o úlohe práva, spravodlivosti a etiky v živote spoločnosti.

Pre analýzu a celkové pochopenie procesu utvárania predstáv o svete a usporiadaní spoločnosti môže byť nápomocné skúmanie rituálu, lebo je založený na princípe opakovaného sprítomňovania určitých dejov a udalostí a umožňuje každému účastníkovi sa tohto deja alebo udalosti opäť nanovo zúčastniť.⁵ Pritom dôležitú úlohu hrajú metaforické obrazy a symbolika, ktoré rituál sprevádzajú. Myslenie o rozmanitých udalostiach, dejoch a vzťahoch sa stáva súčasťou jazykového myslenia jednotlivca a celej ľudskej komunikácie a tým aj naračnej kultúry.⁶

Hovorený a ani napísaný jazykový prejav pritom nemení základnú obsahovú zložku kultúrneho myslenia spoločnosti. „Písaný a hovorený prejav sú preto obsahovo rovnocenné spôsoby, ktoré majú nielen vlastné vyjadrovacie nástroje (jazyk a písmo), ktoré sa dajú vedecky opísať a z hľadiska aktuálnych možností tvorcu aj vyjadrujú obsah rečového komunikátu. Jazyk však stále ostáva prostriedkom na komunikáciu a jeho primárnou úlohou je sprostredkovať myslenie človeka pomocou zadaných a dohodnutých, pritom však všeobecne zrozumiteľných jazykových symbolov. Takýto rečový komunikát poskytuje percipientovi v podobe zvuku alebo v literárnej (grafickej) podobe obraz o myslení človeka a spoločnosti v istej fáze jeho historického rozvoja, čo znamená, že príjemca komunikátu dobre rozumie vďaka vyjadrovaným a opísaným skutočnostiam najmä jazykovými prostriedkami.“⁷

³ Pozri Brtňanová, E.: Prírodná katastrofa ako príležitosť k náprave. In Slavica Slovaca, 2021, roč. 56, č. 4, s. 359-365. <https://doi.org/10.31577/SlavSlov.2021.3.5>.

⁴ Валенцова, М.: Образ мира в мифологических представлениях славян. In Šašerina, S. – Žeňuch, P. – Hříbová, M. (eds.): Interdisciplinárny výskum prameňov o jazyku a duchovnej kultúre: Slovensko-slovanské súvislosti. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v. v. i. – Slovenský komitét slavistov, 2022, s. 19-32.

⁵ Blížšie na príklade paraliturgickej piesne pozri Žeňuch, P.: Pieseň o obraze klokočovskom ako historické svedectvo o zázraku. Kultúrno-historická a jazykovo-historická interpretácia prameňa. In Žeňuch, P. a kol.: Bohorodička v kultúrnych dejinách Slovenska. Slziaci klokočovský obraz Patrónky Zemplína. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2020, s. 80.

⁶ „Archaická spoločnosť neuznáva individuálne a ani novátorské správanie sa človeka, lebo za normu pokladá nasledovanie vzoru, príkladu. Iba takto orientované vnímanie života a tradície má v sebe zhodnotenú morálnu silu. Práve pre toto je ľudský život v tradičnej kultúre neustálym opakovaním vzorov na ideál, na božské umožňuje človeku spojenie s božstvom. Všetky činnosti človeka v rámci spoločenského či rodinného života majú zmysel iba preto, že sa nimi napodobňuje sakrálny priebeh vecí v neustále revitalizovanej tradícii (napr. aj formou rituálov). Archaické vnímanie času je síce nehistorické, kolektívna pamäť sa v ňom stáva mýtom a osobnosť archetypom. Nové nie je dôležité, lebo tým nevzniká rozdiel medzi minulosťou a prítomnosťou, keďže minulé sa opakovane sprítomňuje, revitalizuje.“ Šašerina, S.: О годинах и часах: vnímanie času a jeho odras v písomných pamiatkach karpatskej proveniencie. In Šašerina, S. – Žeňuch, P. – Hříbová, M. (eds.): Interdisciplinárny výskum prameňov o jazyku a duchovnej kultúre : Slovensko-slovanské súvislosti. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v. v. i. – Slovenský komitét slavistov, 2022, s. 14-15.

⁷ Žeňuch, P.: Historický obraz o spravodlivom usporiadaní sveta u Slovanov v Bradáčovom edukačnom kompendiu z konca 18. storočia. In Šašerina, S. – Žeňuch, P. – Hříbová, M. (eds.): Interdisciplinárny výskum prameňov o jazyku a duchovnej kultúre: Slovensko-slovanské súvislosti. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v. v. i. – Slovenský komitét slavistov, 2022, s. 37.

Predstavu o formovaní povedomia ako zdroja myšlienkového a emocionálneho stotožnenia sa možno doložiť aj v kontexte sprítomňovania historických a verifikovateľných dejov a udalostí, ktoré sa vo vedomí človeka spájajú s udalosťami nadprirodzenej povahy. Vo všeobecnosti možno povedať, že kultúrna pamäť spoločenstva o jeho usporiadaní je založená na spolupôsobení obrazov a symbolov pochádzajúcich z antropocentrického uvažovania o duchovnom i materiálnom svete človeka.⁸

Aj cyrilo-metodská identita, ktorá sa na Slovensku stala osnovou kresťanskej tradície, predstavuje odraz vývinu kresťanskej tradície Európy. Ten vývin bol sprevádzaný vznikom nielen zjednocujúcich, ale niekedy aj polarizačných ideovo-kultúrnych prúdení a koncepcií, zjavných najmä vo vzťahoch grécko-byzantskej a latinskej cirkevnej tradície, ako o tom píše, napríklad, S. Bärliová.⁹ Neraz sa však pozabudne na skutočnosť, že slovanská duchovná a kresťanská kultúra je dokonalým obrazom dichotómnej jednoty¹⁰ takej špecifickej pre európsku kultúrnu identitu.¹¹

Typickým príkladom spojenia kresťanského a predkresťanského myslenia je vzťah človeka k tradičným hodnotám rodiny a spravodlivosti, ktorý sa premieta napríklad do mariánskej úcty. Obraz matky ako centra života sa premieta z predkresťanského horizontu kultúrnej pamäte do nového usporiadania sveta, kde bez Máriinho *fiat* nieto kresťanstva: „Svedčia o tom práve Moravsko-paňónske legendy, v ktorých sa hrob sv. Metoda († 885) lokalizuje do hlavného veľkomoravského chrámu na ľavú stranu za oltár presvätej Bohorodičky. Uvedená skutočnosť tak umožňuje vnímať centrálnu pozíciu mariánskej úcty u starých Slovákov. Mariánska úcta s patrocíniom hlavného chrámu, v ktorom je pochovaný veľkomoravský arcibiskup Metod, poukazuje na zdroj mariánskej úcty na Slovensku v kontexte s Veľkou Moravu. Mariánska úcta sa celkom prirodzene uplatňovala aj v Uhorsku, ktoré fungujúce prejavy mariánskeho kultu prevzalo a zachovalo. Aj úcta k Sedembolestnej patrónke Slovenska je významným symbolom kultúrnej identity slovenskej kresťanskej spoločnosti a je dôkazom historických skúseností Slovákov, ktorí prešli zložitými zápasmi popretkávanými utrpením i znevažovaním od vlastných i cudzincov.“¹² Monotematická kolektívna knižná publikácia, ktorá vznikla v rámci riešenia projektu s názvom „Bohorodička v kultúrnych dejinách Slovenska: Slziaci klokočovský obraz Patrónky Zemplína“ pritom poukazuje na vzťah identity spoločenstva a jeho religiozity, ktorý je založený na uctievaní svätých predmetov, najmä ikon, obrazov a sôch. Publikácia prináša nové a doteraz neznáme i nepublikované pohľady a zistenia opisujúce dejiny zázračnej udalosti slzenia klokočovskej ikony a pôvod úcty k tejto relikvii na Slovensku.

⁸ Tieto súvislosti možno dokumentovať výsledkami výskumov v štúdiách zameraných na pramene mytologickej povahy z prostredia Podkarpatskej Rusi (dnešná Zakarpatská oblasť Ukrajiny), pozri k tomu, napríklad, Šašerina, S.: K problematike výskumu a publikovania písomných pamiatok. In: Slavica Slovaca, 2020, roč. 55, č. 3, s. 494-498, a tiež z problematiky obsahovej a jazykovej stránky rukopisného prameňa Riznerovho slovníka, ktorý okrem iného obsahuje terminológiu zameranú na právo, spravodlivosť, mytológiu a predstavy o najstaršom fungovaní spoločenstva Slovákov. Pozri Žeňuchová, K.: Dialektický slovník bošacky Ľudovíta V. Riznera ako nevyčerpateľný prameň etnolingvistických výskumov. In: Slavica Slovaca 2020, roč. 55, č. 3, s. 408-416 a Mýtopoetické koncepty o chorobách a ich liečení v nárečovom slovníku Ľudovíta V. Riznera. In Liber – verbum – monumentumque IV. (Pretiosa quam sit sanitas morbus docet: osveta – zdravotníctvo – knižná kultúra). Prešov: Štátna vedecká knižnica, 2021, s. 91-98.

⁹ Bližšie pozri Бърлиева, С.: Кирило-методиевски мотиви в латинската и гръцката книжнина. София: Българска академия на науките – Кирило-методиевски научен център, 2021, s. 7-9.

¹⁰ Pozri tu napríklad Zubko, P.: Tangenty latinsko-byzantského spolužitia pod Karpatmi ako príležitosť pre revitalizáciu hodnôt. In: Slavica Slovaca, 2021, roč. 56, č. 3, s. 403-408. <https://doi.org/10.31577/SlavSlov.2021.3.10>.

¹¹ Pozri bližšie v štúdií Brtánová, E.: Slovanský svet a mytologická symbolika v epickej skladbe Rastislav (1875). In Šašerina, S. – Žeňuch, P. – Hríbová, M. (eds.): Interdisciplinárny výskum prameňov o jazyku a duchovnej kultúre: Slovensko-slovanské súvislosti. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v. v. i. – Slovenský komitét slavistov, 2022, s. 47-58.

¹² Žeňuch, P.: Úvod. In Žeňuch, P. a kol.: Bohorodička v kultúrnych dejinách Slovenska. Slziaci klokočovský obraz Patrónky Zemplína. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2020, s. 7.

V tejto monografickej práci sa kladie dôraz na demytologizáciu výkladu pôvodu klokočovskej ikony Bohorodičky ako predmetu v kontexte s tradovanou pamäťou. Výskum kultúrnej pamäti v kontexte konfesiónálnych identít umožňuje poznať tradovanú kolektívnu kultúrnu pamäť a kontextualizovať ju práve v súvislosti s verifikovateľnými historickými udalosťami. Prvky tradovanej ľudovej pamäti sú neoddeliteľnou časťou oficiálnych archívnych dokumentov, prejavujú sa aj v piesňovej duchovnej tradícii, a slúžia ako východisko pri analýze historických a religióznych prejavov. Prvky duchovnej identity sa vyskytujú v spomienkach, duchovných piesňach a textoch, v ľudových kronikách a v celom rade tematicky podobných textov. Výskum identifikácie spoločenstva v kontexte so zázračnými udalosťami, náboženskými predmetmi, s miestami zázrakov nesú v sebe rozličné stupne povedomia o pôvode a stabilite práva, spravodlivosti a o hodnotových konceptoch založených na vzťahu my a tí druhí, iní. Iní spravidla patria k odlišnej náboženskej tradícii, hovoria iným jazykom. Spoločnosť považuje ochranu seba samého pred vplyvom iných za dôležitý teokratický prvok, ktorý súvisí s formulovaním vlastného práva a pravdy. Skúmanie kultúrnych procesov vzťahu práva, spravodlivosti a jej ochrany sa na príklade úcty k relikviám, najmä obrazom a ikonám Božej Matky v prostredí byzantsko-slovanského obradu na Slovensku vníma ako súčasť historického, literárneho i jazykovo-kultúrneho kolektívneho povedomia.

S mariánskou úctou sa v dejinách slovenskej kultúry spája celý rad dôležitých udalostí, ktoré patria k duchovným zdrojom slovenskej kultúrnej tradície, identity a istoty. Bohorodička je symbolom orodovníčky a ochrankyne pred zlom pochádzajúcim zvonka i zvnútra spoločenstva práve v teokraticky založenom právnom systéme. S týmto symbolom sa slovenská spoločnosť neustále identifikuje bez ohľadu na rozličné politické či ideologické dianie. Vedomá a stáročiami pretrvávajúca živá mariánska úcta je tak nielen prejavom ľudovej zbožnosti či kolektívnej identity, ale potvrdením historickej pamäti spoločenstva a jeho práva na ochranu spravodlivosti.

Dôležitým zdrojom poznatkov o predstavách a myslení jednoduchého človeka o usporiadaní fyzického sveta sú aj rozmanité texty didaktickej spisby, ku ktorým patrí lucidár ako historický prameň dokumentujúci vývin poznávania človeka o pôvode sveta, pohybe nebeských telies, vzniku prírodných úkazov, o pôvode národov, jazykov a plemien. Takým je aj lucidár v *Rakošinskom zborníku* napísaný cyrilikou. Pochádza z prostredia mukačevskej literárnej tradície, má špecifickú predlohu, ktorá sa spája s tradíciou českého lucidára ako didaktického prameňa, v ktorom sa prezentujú vtedajšie poznatky o svete, o jeho fyzickom usporiadaní i o nadprirodzenom systéme myslenia veriaceho človeka.¹³ Dôležitým poznatkom získaným z výskumu tejto cyrilickej písomnej pamiatky, ktorú sa podarilo vydať v rámci pramennej edície časopisu *Slavica Slovaca*,¹⁴ je potvrdenie prepojenia byzantsko-slovanskej písomnej tradície a západného latinského prostredia. „Na toto spojenie poukazuje sám vzťah k latinskej kresťanskej tradícii a písomným pamiatkam napísaným nielen po latinsky, ale aj v živom slovenskom, českom i poľskom jazyku.¹⁵ Dokazuje to totiž všeobecne rozšírenú mienku, že cyrilické texty vznikajúce v kláštoroch a duchovných centrách v prostredí Mukačevskej cirkvi sa prepisovali alebo vznikali ako kompiláty z viacerých zdrojov. Išlo pritom nielen o kánonické, apokryfické a cirkevné texty, ale najmä o celý rad poučných a didaktických

¹³ Темчин, С.: Руськомовный перевод 1563 года чешского Луцидария: структура и состав текста. In: *Slavica Slovaca*, 2022, roč. 57, č. 1, s. 58–62. <https://doi.org/10.31577/SlavSlov.2022.1.5>.

¹⁴ Žeňuch, P.: *Rakošínský cyrilský rukopisný zborník: charakteristika a vydanie prameňa z konca 17. a zo začiatku 18. storočia*. In: *Slavica Slovaca*, 2021, roč. 56, č. 4, s. 3–74. <https://doi.org/10.31577/SlavSlov.2021.4.1>.

¹⁵ Na tieto skutočnosti poukazuje už kolektívna knižná publikácia, ktorá vznikla pod vedením P. Žeňucha ako jeden z hlavných výsledkov projektu APVV-14-0029 s názvom „Pohľady do problematiky cyrilickej písomnej tradície na Slovensku“ (Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Slovenský komitét slavistov – VEDA, vydavateľstvo SAV, 2019. 192 s.).

textov. Tieto texty pomáhajú dnešnému človeku utvoriť si obraz o vývine miestnej kultúry a úrovni vtedajšej vzdelanosti v tomto priestore. Vďaka takýmto písomnostiam sa dá dnes rekonštruovať aj obraz o aktuálnej kultúrnej a spoločenskej situácii, ktorá významnou mierou ovplyvňovala každodenný život človeka v kontexte s byzantsko-slovanskou i latinskou cirkevnou tradíciou.¹⁶

Rakošínský rukopis pritom obsahuje okrem lucidára aj ďalšie poučné, výkladové, didaktizujúce populárne texty, ku ktorým patria úryvky z ponaučenia o manželskej láske, výklad snov svätého proroka Daniela, známe v latinskej stredovekej literatúre ako *Somnia Danielis*. Ďalej text cyrilského rukopisu obsahuje v ľudovom prostredí veľmi populárne otázky s didakticko-reflexívne a aforisticky štylizovanými odpoveďami. Osobitne zaujímavý text predstavuje v európskom stredovekom a ranonovovekom prostredí šírený *Druhý list z nebies od Ježiša Krista* o nevyhnutnosti dodržiavať nedeľné liturgické slávenie, a tiež apokryf o dodržaní pôstu o chlebe a vode za dvanásť piatkov v roku a modlitba svätého Ambróza proti moru, ktorým trádalo obyvateľstvo pod Karpatmi práve v čase vzniku tohto cyrilského rukopisného zborníka. Charakteristika jazyka tohto cyrilského prameňa poukazuje na dominanciu lexikálnych javov z prostredia západoslovanského jazykového okruhu, najmä miestnych karpatských nárečí spolu s rozličnými lexikálnymi prevzatiami zo slovenčiny, češtiny a poľštiny.

Príprava a vydanie dvoch cyrilských rukopisných prameňov zo Spiša, známych ako rukopisy Štefana Hlinku z Litmanovej na Spiši z 18. storočia,¹⁷ priblížila súčasnému bádateľovi cirkevnoslovanské texty s naračným obsahom, ktoré slúžili ako prameň pre ľudové čítanie, ľudovú a religioznu edukáciu. Boli inšpirované latinskými i ďalšími slovanskými zbierkami podobného charakteru. Prenikanie necirkevných motívov, obrazov a ľudovej religiozity do textov oficiálneho cirkevného prostredia je nielen ďalšou, prechodnou etapou vo formovaní vlastnej literárnej tradície regiónu, ale aj dôkazom o prežívaní kultúrnej pamäte a identifikačnej úlohe kultúrneho myslenia, ktorého cieľom je didaktizácia obrazu o kultúrnom povedomí ich používateľov. Takéto texty sa využívajú nielen na katechézu farníkov, ale stávajú sa aj osobitným druhom ľudového zábavného čítania. Kompilátori podobných zbierok textov zachovávajú tak nielen ich didaktickú povahu, ale aj formujú kultúrne povedomie smerom k štandardizácii predstáv o práve, spravodlivosti a etickej korektnosti. Využívajú pritom obrazy prevzaté z biblického a apokryfického kresťanského systému, dopĺňajú ich o rozmanité motívy inšpirované legendami, podobenstvami a príbehmi, ktoré sa síce neprejavujú vysokou teologickou úrovňou, ale dokumentujú potrebu výchovy človeka upriamenú na morálne princípy práva a spravodlivosti. Ako o tom píše P. Žeňuch, „symbolický predkresťanský systém predstáv v slovanskom kontexte často už prekryli nové interpretačné modely, ktoré priniesli pohansko-kresťanský synkretický výklad a domalovali obraz duchovného myslenia na spôsob dominantne kresťanský, aby mytologické predstavy zbavili pohanského náboja a poskytli nový priestor pre kerygmu evanjeliového zvestovania.“¹⁸

Slovanské tradičné zvyky a hodnoty sú založené najmä na symbióze kresťanských a predkresťanských mytologických predstáv. Keďže tradičné ľudové zvykoslovie nemá, ako vidno, svoje korene iba v jednej duchovnej kultúre, tým môže svedčiť o neustálom prestupovaní kresťanstva s ľudovým myslením o spoločensťve v systéme vzťahov práva a pravdy.

¹⁶ Žeňuch, P.: Rakošínský cyrilský rukopisný zborník, c. d., s. 39.

¹⁷ Šašerina, S.: Две рукописи Стефана Глинки из села Литмановой на Спише XVIII в. / Dva rukopisy Štefana Hlinku z Litmanovej na Spiši z 18. storočia. Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae X. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2023. 272 s.

¹⁸ Žeňuch, P.: Historický obraz o spravodlivom usporiadaní sveta u Slovanov v Bradáčovom edukačnom kompéndiu z konca 18. storočia, c. d., s. 38.

Rozhodujúcu rolu pri interpretácii pramenných textov naračného charakteru zohráva pochopenie všetkých vlastností a javov jazyka, ktorý ako nástroj komunikácie spolupracuje so špecifikami naračných žánrov. Podobné texty spravidla neodrážajú idiolekt autora, lebo ešte stále sú skôr výsledkom kolektívnej tvorby. Dôležitejšia je v tejto súvislosti skúsenosť poslucháča, ktorá už predpokladá primárnu orientáciu v sémantike jednotlivých výrazových (lingvistických a symbolických) prostriedkov. Poznať sémantickú náplň jednotlivých pojmov si totiž vyžaduje najmä autopsiu spojenú s kontinuálne utváraným kultúrnym povedomím a pamäťou.